

Brussel, 17 december 2024
(OR. en)

16983/24

ELARG 189
COWEB 218
COEST 750

RESULTAAT BESPREKINGEN

van:	het secretariaat-generaal van de Raad
aan:	de delegaties
Betreft:	Conclusies van de Raad over uitbreiding

Hierbij vinden de delegaties de conclusies van de Raad over uitbreiding, die de Raad op 17 december 2024 heeft goedgekeurd.

RAAD ALGEMENE ZAKEN**CONCLUSIES VAN DE RAAD OVER UITBREIDING**

1. De Raad neemt terdege nota van de mededeling van de Commissie van 30 oktober 2024 over het uitbreidingsbeleid van de EU met daarin de verslagen over Montenegro, Servië, Albanië, Noord-Macedonië, Bosnië en Herzegovina, Kosovo*, Turkije, Oekraïne, de Republiek Moldavië (hierna “Moldavië” genoemd) en Georgië.
2. De Raad bevestigt zich voor uitbreiding te zullen inzetten in overeenstemming met de **hernieuwde consensus** over uitbreiding, die door de Europese Raad in december 2006, in de daaropvolgende conclusies van de Raad en de Europese Raad en in de **strategische agenda van de EU voor de periode 2024-2029 van juni 2024** is bekrachtigd. In aansluiting op voorgaande Raadsconclusies en in het kader van de politieke criteria van Kopenhagen herhaalt de Raad dat er eerlijke en strikte voorwaarden moeten worden gehanteerd en dat de beginselen van de eigen merites en omkeerbaarheid in acht moet worden genomen. De Raad benadrukt dat de EU haar eigen ontwikkeling moet kunnen aanhouden en verdiepen, inclusief haar capaciteit om nieuwe leden op te nemen. De Raad is ingenomen met de nieuwe dynamiek in het uitbreidingsproces en onderstreept de noodzaak voor de partners om hun verantwoordelijkheid te nemen en de geloofwaardigheid van hun toezeggingen en politieke wil te laten zien door de noodzakelijke hervormingen door te voeren en tastbare vooruitgang te boeken met betrekking tot de fundamentele kwesties.

* Deze benaming laat de standpunten over de status van Kosovo onverlet en is in overeenstemming met Resolutie 1244 (1999) van de VN-Veiligheidsraad en het advies van het Internationaal Gerechtshof over de onafhankelijkheidsverklaring van Kosovo.

3. Uitbreiding is een **geostrategische investering in vrede, veiligheid, stabiliteit en welvaart**. Het is een drijvende kracht achter het verbeteren van de economische en sociale omstandigheden van de Europese burgers en het verkleinen van de verschillen tussen landen, en moet de waarden waarop de Unie is gegrondvest bevorderen. Uitbreiding van de EU zal de huidige en toekomstige lidstaten verregaande sociaal-economische voordelen opleveren. Zowel de EU als de toekomstige lidstaten moeten klaar zijn voor een verdere uitbreiding. Landen die lidstaat willen worden, moeten hun hervormingsinspanningen, met name op het gebied van de rechtsstaat, opvoeren, zoals het op verdiensten gebaseerde karakter van het toetredingsproces dit vereist, en met de hulp van de EU. Tegelijkertijd moet de EU intern de nodige voorbereidingen treffen en hervormingen doorvoeren, zoals gesteld in de Verklaring van Granada. Dit zal de EU sterker maken en de Europese soevereiniteit ten goede komen.
4. De Russische aanvalsoorlog tegen Oekraïne onderstreept het belang van uitbreiding als strategische prioriteit voor de EU. De Raad **bevestigt nogmaals** volledig en ondubbelzinnig vast te houden aan het **perspectief voor EU-lidmaatschap van de Westelijke Balkan, Oekraïne en Moldavië**. Turkije blijft een kandidaat-lidstaat en een belangrijke partner op veel gebieden van gemeenschappelijk belang. De Raad herhaalt dat het optreden van de Georgische regering het Europese traject van Georgië in gevaar brengt, hetgeen de facto leidt tot een stopzetting van het toetredingsproces; hij betuigt opnieuw de vastberaden solidariteit van de EU met het Georgische volk en haar bereidheid de Georgiërs te blijven steunen op hun Europees traject, en hij betreurt de recente verklaring van de Georgische regering over de opschorting van het EU-toetredingsproces tot 2028.
5. Het omarmen van en zich committeren aan de waarden waarop de EU is gegrondvest, en het nakomen van de verplichtingen die verbonden zijn aan het EU-lidmaatschap, blijven essentieel voor alle partners die willen toetreden. Aanhoudende en onomkeerbare hervormingsresultaten op het gebied van de **fundamentele kwesties**, met inbegrip van de rechtsstaat en de grondrechten, de werking van democratische instellingen, openbaar bestuur en de economische criteria, blijven de belangrijkste ijkpunten waartegen vorderingen in de richting van EU-lidmaatschap worden afgezet. De aanbevelingen van de Commissie op dit gebied moeten prioriteit krijgen.

6. De Raad herhaalt dat de **rechtsstaat** een van de fundamentele waarden is waarop de EU is gegrondvest, een cruciaal aspect van de democratische transformatie, en een onmisbare voorwaarde voor vooruitgang in de richting van EU-lidmaatschap.
7. De bescherming van de **grondrechten** vormt de kern van de waarden van de EU. De Raad blijft de vorderingen van de partners op dit gebied nauwlettend volgen en herinnert eraan dat geloofwaardige maatregelen om de gemelde tekortkomingen aan te pakken een algemene prioriteit zijn. In deze context onderstreept de Raad met name het belang van de handhaving van de rechten van het kind en de rechten en niet-discriminerende behandeling van personen die tot minderheden behoren en personen in kwetsbare situaties, zoals de Roma, personen met een handicap, lesbische, homoseksuele, biseksuele, transgender en interseksuele (LGBTI) personen en personen die tot nationale minderheden behoren. Wat gendergelijkheid betreft, herhaalt de Raad dat de empowerment en het volledige genot van de grondrechten van vrouwen en meisjes moeten worden gewaarborgd. De Raad herinnert eraan dat vrijheid van meningsuiting, de bescherming van journalisten en de vrijheid en pluriformiteit van de media belangrijke pijlers van een democratische samenleving zijn die aspirant-partners moeten waarborgen. Het waarborgen van een gunstig klimaat en een grotere rol voor maatschappelijke organisaties, onder andere in het hervormingsproces, blijven ook essentiële elementen van een goed functionerende democratie. De Raad roept alle partners op de gemelde tekortkomingen dringend aan te pakken en daarbij bijzondere aandacht te besteden aan de door de Commissie gesignaleerde systemische problemen.
8. De Raad benadrukt tevens dat de partners duurzame vooruitgang moeten boeken met de alomvattende **hervorming van het justitiële stelsel, de bestrijding van corruptie, met inbegrip van de-oligarchisatie, en de bestrijding van de georganiseerde criminaliteit**. Het blijft van essentieel belang om hervormingen op solide wijze uit te voeren en een duurzame staat van dienst op te bouwen op deze kritieke gebieden.
9. In de Westelijke Balken blijven **goede nabuurschapsbetrekkingen en regionale samenwerking** essentiële elementen van zowel het uitbreidingsproces als het stabilisatie- en associatieproces. De Raad neemt er nota van dat doortastendheid nodig blijft om **verzoening en regionale stabiliteit** te bevorderen. De Raad moedigt de partners met klem aan hun bilaterale geschillen en problemen uit het verleden op te lossen, in overeenstemming met het internationaal recht en gevestigde beginselen, waaronder het akkoord inzake statenopvolging.

10. Het blijft van cruciaal belang om de samenwerking rond kwesties van buitenlands beleid verder te versterken, en de Raad verwacht dat de partners zich volledig aansluiten bij het **gemeenschappelijk buitenlands en veiligheidsbeleid** van de EU (GBVB), waaronder de beperkende maatregelen. Dit is een belangrijk aspect van het EU-integratieproces en het laat duidelijk zien welke strategische keuze een partner maakt en welke plaats hij inneemt in een gemeenschap van waarden. De EU blijft de partners steunen en bijstand verlenen, met name de partners die zich volledig hebben aangesloten bij het GBVB. Het is van het grootste belang dat omzeiling van de beperkende maatregelen van de EU, waaronder die in reactie op Ruslands aanvalsoorlog tegen Oekraïne, wordt voorkomen. De Raad is ingenomen met de aanhoudende inzet van de partners voor het gemeenschappelijk veiligheids- en defensiebeleid (GVDB) van de EU, met inbegrip van de bijdrage van de meeste partners aan de missies en operaties van de EU.
11. De bestrijding van de uitdagingen inzake **hybride dreigingen** is een topprioriteit. De EU is vastbesloten de samenwerking met partners in onder meer de strijd tegen informatiemaniplulatie, waaronder desinformatie, verder te verdiepen. De EU voert haar samenwerking met partners op ter bestrijding van valse Russische narratieven en desinformatie over Ruslands aanvalsoorlog tegen Oekraïne.
12. De bestrijding van **terrorisme, gewelddadig extremisme, radicalisering en georganiseerde criminaliteit** blijft van essentieel belang. De Raad blijft vastbesloten de succesvolle samenwerking met partners op deze gebieden verder te verdiepen.
13. **Irreguliere migratie** blijft een dringende uitdaging en vereist voortdurende samenwerking en coördinatie met alle partners. De Raad prijst nogmaals de partners van de Westelijke Balkan voor hun constructieve samenwerking, en Turkije voor zijn aanhoudende inspanningen om een van 's werelds grootste aantallen vluchtelingen op te vangen.
14. De Raad onderstreept dat het van cruciaal belang is dat de partners hun **visumbeleid** afstemmen op dat van de EU.

15. De Raad verwacht dat alle partners naar hun bevolking toe duidelijk en regelmatig **communiceren** over de voordelen en verplichtingen die voortvloeien uit hun respectieve traject naar de EU, en ook hun eigen toewijding aan de EU-waarden en de vereiste hervormingen benadrukken. De EU zal tegelijkertijd haar strategische communicatie over het uitbreidingsproces versterken.
16. De Raad merkt met betrekking tot de **economische criteria** op dat de economieën van de meeste partners ondanks de aanhoudende aanvalsoorlog van Rusland tegen Oekraïne blijf hebben gegeven van aanzienlijke veerkracht. Het is belangrijk dat de partners vaart zetten achter de structurele hervormingen die nodig zijn voor duurzame groei en vooruitgang boeken bij het voldoen aan de economische criteria voor EU-lidmaatschap.
17. De EU zal op alle niveaus **steun** blijven verlenen voor de politieke, economische en sociale transformatie van de kandidaat-lidstaten, op basis van de concrete vooruitgang op het gebied van de rechtsstaat en sociaal-economische hervormingen, alsook op basis van de naleving van de waarden, regels en normen van de EU door de partners. De EU zal aanzienlijke financiële bijstand blijven verlenen aan partners, via het instrument voor pretoetredingssteun (IPA) en het instrument voor nabuurschapsbeleid, ontwikkeling en internationale samenwerking – Europa in de wereld (NDICI – Europa in de wereld), alsook technische bijstand, met name via twinning en TAIEX.
18. De Raad blijft vastbesloten de partners dichterbij de EU te brengen, het pad voor toetreding voor te bereiden en hun burgers reeds tijdens het uitbreidingsproces concrete voordelen te bieden. De Raad is ingenomen met de vooruitgang die het afgelopen jaar is geboekt op het gebied van geleidelijke integratie. De Raad blijft de **geleidelijke integratie** op een op verdienste gebaseerde en omkeerbare wijze verder aanmoedigen, overeenkomstig de conclusies van de Europese Raad van 2022 en 2023 en voortbouwend op de herziene uitbreidingsmethode. Voor geleidelijke integratie blijft afstemming op het desbetreffende EU-acquis vereist. De Raad onderstreept dat het van belang is het potentieel van de bestaande rechtsinstrumenten te benutten. Voortbouwend op de tot dusver geboekte vooruitgang ziet de Raad ernaar uit zich over de verdere voorstellen van de Commissie te buigen.

19. De Raad is ingenomen met de lopende uitvoering van het **groeiplan voor de Westelijke Balkan** en de **faciliteit voor Oekraïne**, die op schema liggen om ongekende financiële steun en hervormingsbijstand te verlenen. De Raad is ingenomen met de ambitieuze hervormingsagenda's en het Oekraïneplan die zijn aangenomen door respectievelijk de partners van de Westelijke Balkan en Oekraïne, en herinnert eraan dat de daadwerkelijke uitvoering van de daarin gespecificeerde hervormingen bepalend is voor de betalingen. De Raad is ingenomen met de mededeling van de Commissie over een nieuw groeiplan voor Moldavië en de snelle vaststelling van het onderhandelingsstandpunt van de Raad in verband met het voorstel tot instelling van de hervormings- en groeifaciliteit voor Moldavië, zodat zo spoedig mogelijk een politiek akkoord kan worden bereikt.

MONTENEGRO

20. De Raad is ingenomen met de zeer positieve resultaten met betrekking tot de uitvoering van de reeds lang uitgesproken hervormingstoezeggingen. De Raad prijst de **doelstelling** van de regering om de snelle vorderingen van Montenegro op zijn EU-traject voort te zetten en moedigt alle politieke krachten aan het ambitieuze plan om de toetredingsonderhandelingen af te sluiten, te volgen.
21. De Raad is ingenomen met de **goede vooruitgang** in de toetredingsonderhandelingen tot dusver, waarbij 33 gescreende hoofdstukken zijn geopend en 6 hoofdstukken voorlopig zijn afgesloten. De Raad prijst Montenegro met name in verband met de tussentijdse ijkpunten voor de hoofdstukken 23 en 24 over de rechtsstaat, waar het over het algemeen aan heeft voldaan, en ziet dit als een belangrijke mijlpaal die het begin vormt van een nieuwe en laatste fase van de toetredingsonderhandelingen. De Raad moedigt Montenegro aan snel werk te maken van de uitvoering van de afsluitingsijkpunten voor de hoofdstukken 23 en 24 over de rechtsstaat. De Raad is ingenomen met de recente voorlopige afsluiting van drie hoofdstukken en ziet ernaar uit verdere hoofdstukken zo snel mogelijk voorlopig te kunnen afsluiten wanneer aan de voorwaarden wordt voldaan. De Raad staat klaar om tijdig een begin te maken met de voorbereidingen voor de opstelling van het toetredingsverdrag mits Montenegro standvastig vooruitgang blijft boeken met de hervormingen en de vereiste hervormingen doorvoert.

22. De Raad is ingenomen met de vooruitgang die Montenegro heeft geboekt met het herstel van de **werking van de belangrijkste rechterlijke instanties**, de versnelling en verdieping van de uitvoering van cruciale justitiële hervormingen, de vaststelling van een nieuw strategisch kader en de afronding van een aantal rechterlijke benoemingen via transparante en op verdiensten gebaseerde procedures. Deze maatregelen bevorderen de onafhankelijkheid, verantwoordingsplicht, onpartijdigheid, integriteit, efficiëntie en professionaliteit binnen het rechtsstelsel. De Raad is ingenomen met de benoeming van een nieuwe permanente voorzitter van het Hooggerechtshof.
23. De Raad is **ingenomen met de goede vooruitgang** en moedigt Montenegro aan zijn hervormingsinspanningen voort te zetten, met name op cruciale gebieden zoals de vrijheid van meningsuiting en de media, waaronder de bescherming van journalisten en de **bestrijding van corruptie en georganiseerde criminaliteit**, en hervormingen van het openbaar bestuur. De Raad herhaalt dat Montenegro, ondanks de geboekte vooruitgang, zijn staat van dienst op het gebied van onderzoeken, vervolgingen, definitieve veroordelingen en inbeslagneming en confiscatie van criminele vermogensbestanddelen moet verbeteren, ook op hoog niveau. Montenegro moet ook vooruitgang boeken met een alomvattende hervorming van het kiesstelsel, onder meer door zijn wet inzake de financiering van politieke entiteiten in overeenstemming te brengen met de Europese normen, te zorgen voor de onafhankelijkheid van de verkiezingscommissie, en de transparantie van het kiezersregister te waarborgen.
24. De Raad erkent de goede vooruitgang die is geboekt op het gebied van migratiebeheer, maar blijft benadrukken dat dit beleid volledig moet worden afgestemd op het **visumbeleid van de EU** en dat de capaciteit voor grenstoezicht moet worden versterkt.
25. De Raad is met betrekking tot de **economische criteria** ingenomen met de sterke opleving en gestage groei van de economie, de stabiliteit van de bancaire en de financiële sector, en de verbetering van de arbeidsmarkt. De Raad moedigt Montenegro aan de nodige structurele hervormingen door te voeren, en, onder andere, de overheidsschuld te verminderen en zijn inspanningen voor een betere budgettaire governance en transparantie voort te zetten.

26. De Raad merkt op dat **goede nabuurschapsbetrekkingen** en regionale samenwerking essentiële elementen blijven van zowel het uitbreidingsproces als het stabilisatie- en associatieproces.
27. De Raad prijst Montenegro nadrukkelijk voor zijn consequente medewerking rond kwesties van buitenlands beleid, en voor het feit dat Montenegro zich reeds lang vastberaden en volledig aansluit bij het **GBVB**, inclusief de beperkende maatregelen van de EU. Dit is een sterk signaal van Montenegro's strategische gehechtheid aan zijn EU-traject. Ook is de Raad verheugd dat Montenegro actief blijft deelnemen aan missies en operaties van de EU in het kader van het gemeenschappelijk veiligheids- en defensiebeleid (GVDB).

SERVIË

28. De Raad is ermee ingenomen dat Servië de integratie in de EU als zijn strategische doel heeft bevestigd, maar onderstreept dat het belangrijk is dat Servië blijk geeft van een sterke politieke wil, consistent is bij de doorvoering van EU-gerelateerde hervormingen en objectief en ondubbelzinnig communiceert over de EU.
29. De Raad verwelkomt de **algemene vooruitgang** in de toetredingsonderhandelingen tot dusver, waarbij 22 van de 35 onderhandelingshoofdstukken zijn geopend en 2 hoofdstukken voorlopig zijn afgesloten. De Raad herinnert eraan dat de vooruitgang die Servië boekt op het vlak van de rechtsstaat en de normalisering van de betrekkingen met Kosovo het algemene tempo van de toetredingsonderhandelingen zullen blijven bepalen.
30. De Raad moedigt Servië aan meer **politieke wil** te tonen door de hervormingen nog sneller door te voeren en concrete en tastbare resultaten te boeken met betrekking tot de **fundamentele kwesties**, met name door verder te focussen op het vervullen van de tussentijdse ijkpunten voor de hoofdstukken 23 en 24 over de rechtsstaat. De Raad neemt terdege nota van de aanneming van de nieuwe strategie voor corruptiebestrijding en de verordeningen ter uitvoering van de grondwetswijzigingen. De Raad neemt met voldoening nota van enige vooruitgang in de strijd tegen corruptie, maar wijst ook op de beperkte vooruitgang op het gebied van de rechterlijke macht en de strijd tegen georganiseerde criminaliteit, en herhaalt dat de inspanningen op deze gebieden moeten worden opgevoerd, onder meer door een staat van dienst op te bouwen op het gebied van effectieve onderzoeken, vervolgingen, definitieve veroordelingen en bevestiging en confiscatie van criminele vermogensbestanddelen, ook op hoog niveau.

31. De Raad uit nogmaals zijn zorgen over het gebrek aan vooruitgang bij de verbetering van de **vrijheid van meningsuiting** en de **onafhankelijkheid van de media** en roept Servië op om de nieuwe mediawetgeving uit te voeren en ervoor te zorgen dat deze verder wordt afgestemd op de normen en het acquis van de EU, en om zich actief in te zetten voor het voorkomen en bestrijden van alle vormen van desinformatie op en buitenlandse informatiemanipulatie in alle mediakanalen. De Raad moedigt Servië ook aan een gunstig klimaat en een grotere rol voor maatschappelijke organisaties te waarborgen.
32. Servië moet ook bijzondere aandacht blijven besteden aan de volledige eerbiediging van de **grondrechten**, met inbegrip van de bescherming van de meest kwetsbare groepen, en aan de niet-discriminerende behandeling in heel Servië van personen die tot minderheden behoren.
33. De Raad is met betrekking tot de **economische criteria** verheugd dat Servië goed is voorbereid op de ontwikkeling van een functionerende markteconomie en moedigt Servië aan zich te blijven inspannen om de concurrentiedruk en de marktkrachten binnen de Unie beter het hoofd te kunnen bieden en de nodige structurele hervormingen door te voeren. De Raad is ook ingenomen met de nauwere samenwerking van Servië met de EU, met name bij het strategische partnerschap inzake duurzame grondstoffen.
34. De Raad neemt nota van de beoordeling van de Commissie dat Servië nog steeds op de goede weg is wat betreft zijn niveau van paraatheid ten aanzien van de ijkpunten voor de opening van de onderhandelingen in **cluster 3** (Concurrentievermogen en inclusieve groei). De Raad zal terugkomen op de opening van cluster 3 op basis van de aanzienlijke verdere vooruitgang die Servië heeft geboekt, met name op de in punt 29 genoemde gebieden en in overeenstemming met het onderhandelingskader, in vergelijking met de beoordeling in het uitbreidingsverslag 2024.
35. De Raad is ermee ingenomen dat Servië zich is blijven beijveren voor een aantal initiatieven voor **regionale samenwerking** en spoort Servië ertoe aan verder in te zetten op **goede nabuurschapsbetrekkingen** en bij te dragen aan stabiliteit en verzoening met alle partners in de regio.

36. De Raad blijft benadrukken hoe belangrijk het is dat op regionaal niveau degelijk wordt samengewerkt bij de **interne afhandeling van oorlogsmisdaden**, dat de resterende zaken van vermiste personen worden opgelost en dat er volledig wordt samengewerkt met het internationaal mechanisme voor de uitoefening van de restbevoegdheden van de straftribunalen. Steun voor veroordeelde oorlogsmisdadigers, of voor de verheerlijking of ontkenning van hun misdaden, is uit den boze.
37. De Raad herinnert eraan dat de goede werking van de democratische instellingen een fundamenteel element is van het EU-toetredingsproces en neemt in dat verband nota van de verslagen over de **verkiezingen** van december 2023 en juni 2024 van het Bureau voor Democratische Instellingen en Mensenrechten van de Organisatie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa (OVSE/ODIHR). Gezien de bevindingen moeten er tastbare verbeteringen en verdere hervormingen worden doorgevoerd in het verkiezingsproces. De Raad moedigt Servië met klem aan gevolg te geven aan de aanbevelingen van het OVSE/ODIHR en de organen van de Raad van Europa, met inbegrip van de aanbevelingen met betrekking tot de belangrijke aspecten van het verkiezingsproces.
38. De Raad prijst Servië voor zijn aanzienlijke bijdrage aan het beheer van gemengde migratiestromen naar de EU en blijft de noodzaak benadrukken tot verdere vooruitgang met betrekking tot de asielprocedures en de volledige afstemming op het **visumbeleid** van de EU.
39. De Raad herhaalt zijn hoge verwachting dat Servië met de hoogste prioriteit zijn inspanningen opvoert richting volledige afstemming op de standpunten van het **GBVB** en de beperkende maatregelen van de EU, onder meer wat betreft Rusland en Belarus. De Raad roept de Servische autoriteiten tevens op af te zien van acties en verklaringen die ingaan tegen de standpunten van de EU inzake buitenlands beleid en andere strategische aangelegenheden. De Raad is ingenomen met de humanitaire en andere bijstand van Servië aan Oekraïne en moedigt Servië aan zijn goede samenwerking met de EU bij het voorkomen van de omzeiling van de beperkende maatregelen van de EU voort te zetten. De Raad is verheugd dat Servië actief blijft deelnemen en aanzienlijk blijft bijdragen aan missies en operaties van de EU in het kader van het GVDB.

40. Servië en Kosovo moeten blijven streven naar de-escalatie, zich onthouden van unilaterale en provocerende acties die tot spanningen en geweld kunnen leiden, en verdeeldheid zaaiende retoriek vermijden. De Raad verwacht van zowel Servië als Kosovo dat ze op een gecoördineerde wijze een duurzame oplossing voor de situatie in het noorden van Kosovo vinden die veiligheid, beveiliging en participatieve democratie voor alle burgers waarborgt. De Raad herinnert aan de verplichtingen van Servië om de dialoogovereenkomsten tijdens het wetgevingsproces te handhaven.
41. De Raad veroordeelt opnieuw met klem het geweld dat op 29 mei 2023 door Kosovaars-Servische demonstranten is gebruikt tegen burgers, troepen van de Kosovo Force, rechtshandhavers en leden van de pers, alsook de gewelddadige aanval op de Kosovaarse politie van 24 september 2023 in het noorden van Kosovo. Er bestaat geen rechtvaardiging voor geweld. De Raad herhaalt dat het van Servië verwacht dat het volledig zal meewerken en alle nodige maatregelen zal nemen om de daders van de aanvallen van 2023 aan te houden en dringend voor de rechter te brengen. De Raad onderstreept de noodzaak van volledige verantwoordingsplicht en betreurt ten eerste dat Servië in dit verband onvoldoende maatregelen heeft genomen.
42. De Raad neemt nota van de oproep van Servië in september 2024 tot deelname van Kosovaarse Serviërs aan toekomstige verkiezingen in Kosovo en tot re-integratie van Kosovaarse Serviërs in alle Kosovaarse instellingen die zij in 2022 hebben verlaten. De Raad herhaalt zijn verwachting dat zij tijdig en snel worden gere-integreerd zonder voorafgaande voorwaarden van Servië conform de dialoogovereenkomsten en met volledige inachtneming van het rechtskader van Kosovo.
43. De Raad verwacht van Servië dat het te goeder trouw deelneemt aan de **door de EU gefaciliteerde dialoog** om zonder verdere vertraging tot een alomvattende, juridisch bindende overeenkomst met Kosovo te komen over de normalisering van de onderlinge betrekkingen, overeenkomstig het internationaal recht en het EU-acquis. Normalisering van de betrekkingen en nakoming van de toezeggingen in het kader van hun dialoog zijn essentiële voorwaarden voor het Europese traject van beide partijen, en beide dreigen belangrijke kansen mis te lopen indien vooruitgang uitblijft.

44. De Raad is ermee ingenomen dat Servië en Kosovo onlangs hebben bevestigd dat zij vasthouden aan het **onderlinge normaliseringsproces** en dat zij op constructieve wijze aan het proces zullen deelnemen en het snel willen doen vorderen. De Raad is ook ingenomen met de sluiting, in december 2023, van de commerciële overeenkomst inzake de elektriciteitsvoorziening in het noorden van Kosovo en met de wederzijdse erkenning, in januari 2024, van kentekenplaten.
45. De Raad herhaalt dat de overeenkomst over het pad naar normalisering tussen Kosovo en Servië en de uitvoeringsbijlage daarbij, die in respectievelijk februari en maart 2023 zijn aangenomen, net als alle EU-gerelateerde toezeggingen volledig moeten worden nageleefd en zo snel mogelijk zonder voorwaarden moeten worden uitgevoerd, en dat geldt ook voor de andere toezeggingen die zijn gedaan in het kader van de door de EU gefaciliteerde dialoog, die onder leiding staat van de hoge vertegenwoordiger en wordt gesteund door de speciale vertegenwoordiger van de EU. Dit omvat ook de oprichting van de vereniging/gemeenschap van gemeenten met een Servische meerderheid op basis van een door de EU-bemiddelaar aan de partijen voorgelegd ontwerpstatuut. Er wordt van Servië verwacht dat het een begin zal maken met de erkenning van documenten en symbolen van Kosovo, conform artikel 1 van de overeenkomst over het pad naar normalisering. De Raad herhaalt dat de status van de door de Servië ondersteunde structuren en diensten zal worden geregulariseerd conform de overeenkomsten die in het kader van de door de EU-gefaciliteerde dialoog zijn bereikt en conform de Kosovaarse wetgeving.
46. De Raad herinnert eraan dat de ijkpunten van **hoofdstuk 35** van de toetredingsonderhandelingen met Servië zijn gewijzigd om de in de overeenkomst over het pad naar normalisering en de uitvoeringsbijlage daarbij bedoelde verplichtingen van Servië te weerspiegelen.

ALBANIË

47. De Raad is ingenomen met de opening van de cluster fundamentele kwesties met Albanië tijdens de **toetredingsconferentie** op 15 oktober 2024 en de recente opening van de cluster externe betrekkingen. De Raad prijst het streefdoel van de regering om de vorderingen van Albanië op zijn EU-traject voort te zetten, moedigt alle politieke krachten aan het ambitieuze plan om de toetredingsonderhandelingen af te sluiten, te volgen, en ziet ernaar uit zo spoedig mogelijk verdere onderhandelingsclusters te kunnen openen wanneer aan de voorwaarden is voldaan.

48. De Raad neemt nota van de politieke polarisatie die nog steeds de werkzaamheden van het **parlement** beïnvloedt en herinnert eraan dat een inclusieve en constructieve politieke dialoog in het land van cruciaal belang blijft voor de vooruitgang op het gebied van EU-gerelateerde hervormingen.
49. De Raad is ingenomen met de vooruitgang die is geboekt bij de hervormingen, met name op het gebied van **de fundamentele kwesties en de rechtsstaat**. De Raad neemt met voldoening nota van de verdere uitvoering van de justitiële hervormingen door Albanië, die moeten worden geconsolideerd met verdere verbeteringen van de onpartijdigheid, onafhankelijkheid en professionaliteit van het justitiële stelsel. De Raad is tevens ingenomen met de voortgang van het doorlichtingsproces, en met name met de voltooiing van de behandeling van zaken in eerste aanleg, en moedigt Albanië aan het gehele proces tijdig af te ronden. De Raad herhaalt dat bindende beslissingen van het Grondwettelijk Hof volledig moeten worden gerespecteerd en uitgevoerd. De Raad neemt met voldoening nota van de goede resultaten die zijn geboekt door de gespecialiseerde structuur voor de bestrijding van corruptie en georganiseerde misdaad (SPAK) en de daaraan verbonden rechtbanken, onder andere bij corruptiezaken op hoog niveau, en van de goede samenwerking met de rechtshandhavingsinstanties van de EU en de lidstaten. Dit moet worden voortgezet, met inbegrip van de samenwerking op het gebied van financieel onderzoek. Ook zijn scherpere controles en geconsolideerde capaciteiten nodig om de financiële belangen van de EU te beschermen. De Raad herinnert eraan dat het belangrijk is blijvende inspanningen te leveren om een solide staat van dienst op te bouwen in de strijd tegen georganiseerde criminaliteit en corruptie, ook op hoog niveau. De Raad is ingenomen met de vooruitgang die is geboekt bij de hervorming van het openbaar bestuur en moedigt Albanië aan de uitvoering voort te zetten.

50. De Raad roept Albanië op om de **grondrechten**, met inbegrip van de rechten van personen die tot minderheden behoren, nog beter te beschermen, en neemt er met bezorgdheid nota van dat er geen vooruitgang is geboekt op het gebied van de mediavrijheid, de vrijheid van meningsuiting en de rechten van personen die tot minderheden behoren. Albanië moet meer inspanningen leveren om de onafhankelijkheid en de pluriformiteit van de media te versterken door de transparantie van media-eigendom te vergroten en een veilig klimaat voor journalisten te waarborgen. De Raad herinnert aan het gemeenschappelijk standpunt van de EU over cluster 1, en is in dit verband ingenomen met de vaststelling van afgeleide wetgeving inzake minderheden, en neemt nota van de door Albanië aangegane verbintenissen om de resterende verordeningen in verband met de kaderwet van 2017 inzake de bescherming van personen die behoren tot nationale minderheden, in overeenstemming met de Europese normen en met de betrokkenheid van alle belanghebbenden, snel, d.w.z. vóór het einde van het jaar goed te keuren en in te voeren. In dezelfde geest moedigt de Raad aan een alomvattende hervorming in de landsector door te voeren en de eigendomsrechten op een transparante wijze te consolideren. Het maatschappelijk middenveld moet een sterkere rol krijgen en er moet meer worden ingezet op zinvol overleg.
51. De Raad onderstreept met betrekking tot **electorale hervormingen** dat de openstaande aanbevelingen van het OVSE/ODIHR en de Commissie van Venetië op een inclusieve en tijdige manier moeten worden opgevolgd.
52. De Raad erkent de vooruitgang die is geboekt op het gebied van **migratie** en grensbeheer, maar benadrukt dat verdere vooruitgang nodig is met betrekking tot asielprocedures en de volledige afstemming op het visumbeleid van de EU.
53. De Raad is met betrekking tot de **economische criteria** verheugd dat Albanië goed is voorbereid op de ontwikkeling van een functionerende markteconomie en moedigt Albanië aan zich te blijven inspannen om de concurrentiedruk en de marktkrachten binnen de Unie beter het hoofd te kunnen bieden en de nodige structurele hervormingen door te voeren.
54. Het verheugt de Raad dat Albanië zich constructief blijft inzetten voor regionale samenwerking. De Raad merkt op dat **goede nabuurschapsbetrekkingen** en regionale samenwerking essentiële elementen blijven van zowel het uitbreidingsproces als het stabilisatie- en associatieproces.

55. De Raad prijst Albanië nadrukkelijk voor zijn consequente medewerking rond kwesties van buitenlands beleid, en met name voor het feit dat Albanië zich reeds lang vastberaden en volledig aansluit bij het **GBVB**, inclusief de beperkende maatregelen van de EU. Dit is een sterk signaal van de strategische gehechtheid van Albanië aan zijn EU-traject. De Raad is tevens ingenomen met de voortdurende actieve deelname van Albanië aan EU-missies en -operaties in het kader van het GVDB, en met het nieuwe veiligheids- en defensiepartnerschap tussen de EU en Albanië, waarmee de weg wordt vrijgemaakt voor meer samenwerking op belangrijke gebieden.

NOORD-MACEDONIË

56. Hoewel de Raad ingenomen is met het feit dat de nieuwe regering in Noord-Macedonië de integratie in de EU als strategisch doel heeft uitgeroepen, herinnert hij aan zijn conclusies van juli 2022, en merkt hij op dat Noord-Macedonië de **grondwetswijzigingen** waartoe het zich heeft verbonden, nog niet heeft voltooid. De Raad herhaalt de oproep van de Europese Raad aan Noord-Macedonië om deze wijzigingen **sneller door te voeren** en herhaalt dat hij bereid is zonder verdere vertraging of aanvullende politieke besluiten een nieuwe intergouvernementele conferentie bijeen te roepen zodra Noord-Macedonië zijn toezegging is nagekomen, in overeenstemming met zijn interne procedures. Daarna staat de Raad klaar om de eerste onderhandelingscluster zo spoedig mogelijk te openen, overeenkomstig het onderhandelingskader.
57. De Raad moedigt alle partijen in het **parlement** aan partijoverschrijdende samenwerking te waarborgen, waarbij bijzondere aandacht moet uitgaan naar de verdere uitvoering van EU-gerelateerde hervormingen.

58. De Raad is ingenomen met de mate van voorbereiding van Noord-Macedonië op belangrijke gebieden. Hij merkt op dat er nog steeds permanente en doortastende stappen moeten worden gezet om sneller EU-gerelateerde hervormingen door te voeren, met name op het gebied van de **fundamentele kwesties en de rechtsstaat**, waar slechts beperkte vooruitgang is geboekt. De Raad herhaalt dat Noord-Macedonië resultaten moet laten zien op het gebied van de onafhankelijkheid, professionaliteit en onpartijdigheid van de rechterlijke macht en de hervorming van het openbaar bestuur. De raad voor de rechtspraak moet worden versterkt in overeenstemming met de aanbevelingen van de EU-missie van collegiale toetsing van 2023. De strijd tegen corruptie en georganiseerde criminaliteit moet worden opgevoerd. De Raad blijft ernstig bezorgd over de wijzigingen van het wetboek van strafrecht, die gevolgen hebben voor een groot aantal corruptiezaken op hoog niveau. De Raad roept Noord-Macedonië op een nieuw wetboek van strafrecht vast te stellen dat in overeenstemming is met het EU-acquis en de internationale normen. De Raad roept Noord-Macedonië nogmaals op om de **grondrechten**, waaronder de rechten van personen die tot minderheden of gemeenschappen behoren, de mediavrijheid en de vrijheid van meningsuiting verder te versterken.
59. De Raad is ermee ingenomen dat de recente parlements- en presidentsverkiezingen van 2024 open waren, maar merkt op dat verdere vooruitgang moet worden geboekt met de **hervorming van het kiesstelsel**, onder meer door gevolg te geven aan de openstaande aanbevelingen van het OVSE/ODIHR en de Commissie van Venetië.
60. De Raad prijst Noord-Macedonië voor zijn voortdurende goede samenwerking op gebied van **migratiebeheer**, grensbeheer en de afstemming van zijn beleid op het visumbeleid van de EU.
61. De Raad is met betrekking tot de **economische criteria** verheugd over de goede mate van voorbereiding en over een aantal vorderingen die Noord-Macedonië heeft gemaakt met betrekking tot de ontwikkeling van een functionerende markteconomie, en moedigt Noord-Macedonië aan zich te blijven inspannen om de concurrentiedruk en de marktkrachten binnen de Unie beter het hoofd te kunnen bieden en de nodige structurele hervormingen door te voeren.

62. De Raad merkt op dat **goede nabuurschapsbetrekkingen** en regionale samenwerking essentiële elementen blijven van zowel het uitbreidingsproces als het stabilisatie- en associatieproces. De Raad herinnert eraan hoe belangrijk het is tastbare resultaten te boeken en te goeder trouw bilaterale overeenkomsten uit te voeren, waaronder de Overeenkomst van Prespa met Griekenland en het Verdrag inzake vriendschap, goed nabuurschap en samenwerking met Bulgarije, overeenkomstig het onderhandelingskader.
63. De Raad prijst Noord-Macedonië nadrukkelijk voor zijn consequente medewerking rond kwesties van buitenlands beleid, en met name voor het feit dat Noord-Macedonië zich reeds lang vastberaden en volledig aansluit bij het **GBVB**, inclusief de beperkende maatregelen van de EU. Dit is een sterk signaal van de strategische gehechtheid van Noord-Macedonië aan zijn EU-traject. De Raad is tevens ingenomen met de voortdurende actieve deelname van Noord-Macedonië aan EU-missies en -operaties in het kader van het GVDB, en met het nieuwe veiligheids- en defensiepartnerschap tussen de EU en Noord-Macedonië, waarmee de weg wordt vrijgemaakt voor meer samenwerking op belangrijke gebieden.

BOSNIË EN HERZEGOVINA

64. De Raad is ingenomen met het **besluit** van de Europese Raad van 21 en 22 maart 2024 **om toetredingsonderhandelingen te openen** met Bosnië en Herzegovina, voortbouwend op de aanbeveling van de Commissie van 12 maart 2024. De Raad ziet ernaar uit dat Bosnië en Herzegovina alle ter zake doende stappen uit de aanbeveling van de Commissie van 12 oktober 2022 zet, opdat de Raad, wanneer aan die voorwaarden is voldaan, het onderhandelingskader kan aannemen. Verdere inspanningen zijn nodig om te voldoen aan de 14 essentiële prioriteiten die zijn uiteengezet in het advies van de Commissie betreffende de toetreding van Bosnië en Herzegovina, dat in 2019 door de Raad is bekrachtigd, en rekening houdend met de conclusies van de Europese Raad van juni 2022.

65. De Raad is ingenomen met de inzet van het politieke leiderschap, die heeft geleid tot tastbare resultaten en heeft bijgedragen tot het besluit van maart om toetredingsonderhandelingen te openen. Hij betreurt echter dat de hervormingsdynamiek sindsdien tot stilstand is gekomen. De Raad dringt er bij alle politieke actoren op aan zich opnieuw te richten op de vooruitgang bij het EU-traject, en resolute maatregelen te nemen om de nodige hervormingen door te voeren. Bosnië en Herzegovina moet in het kader van het instrument voor pretoetredingssteun (IPA) III een hoofdonderhandelaar en een nationale IPA-coördinator benoemen en een nationaal programma opzetten voor de overname van het EU-acquis. De Raad brengt in herinnering dat alle aangenomen wetten in overeenstemming moeten zijn met het EU-acquis en de Europese normen, met inbegrip van de aanbevelingen van de Commissie van Venetië.
66. De Raad is ingenomen met het feit dat op 6 oktober 2024 lokale verkiezingen in Bosnië en Herzegovina werden georganiseerd op basis van de kieswet op staatsniveau en op een open en efficiënte manier, waarbij gevolg werd gegeven aan een aantal reeds lang bestaande ODIHR-aanbevelingen. Wat betreft de **institutionele mechanismen** die door de vredesovereenkomst van Dayton werden ingevoerd, moet Bosnië en Herzegovina verdere grondwettelijke en electorale hervormingen doorvoeren om de gelijkheid en non-discriminatie van alle burgers te verzekeren, onder meer door de jurisprudentie in de zaak *Sejdić-Finci* en de ter zake doende jurisprudentie van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens toe te passen. De Raad roept nogmaals op tot een inclusief proces van beperkte constitutionele en electorale hervormingen, via een echte dialoog en in overeenstemming met de Europese normen, teneinde alle vormen van ongelijkheid en discriminatie in het verkiezingsproces uit te bannen. De Raad brengt tevens in herinnering dat een aantal arresten van het Grondwettelijk Hof nog niet integraal is uitgevoerd. Er mogen geen stappen worden genomen om de uitvoering van deze uitspraken te vermoeilijken of verdere verdeeldheid te zaaien.
67. De Raad herhaalt zijn **onvoorwaardelijke steun** voor het EU-perspectief van Bosnië en Herzegovina als één verenigd, soeverein land. De Raad dringt er bij alle politieke actoren in Bosnië en Herzegovina op aan zich te onthouden van provocerende en verdeeldheid zaaiende retoriek en handelingen, waaronder het in twijfel trekken van de soevereiniteit, eenheid en territoriale integriteit van het land, de beginselen van gelijkheid en non-discriminatie van alle burgers uit alle constituerende bevolkingsgroepen en van de overige burgers te eerbiedigen, te stoppen met de verheerlijking van veroordeelde oorlogsmisdadigers, en verzoening actief te bevorderen.

68. De Raad maakt zich nog steeds ernstig zorgen over wetgeving en initiatieven in de entiteit *Republika Srpska* die ingaan tegen het EU-traject van Bosnië en Herzegovina, waaronder separatistische retoriek en het in twijfel trekken van het constitutioneel bestel van het land. De soevereiniteit, de territoriale integriteit, het constitutioneel bestel, met inbegrip van besluiten van het Grondwettelijk Hof, en de internationale rechtspersoonlijkheid van Bosnië en Herzegovina moeten worden geëerbiedigd. Acties die tegen deze beginselen ingaan zullen ernstige gevolgen hebben.
69. De Raad neemt nota van enige vooruitgang met betrekking tot de rechterlijke macht, met name door de aanneming van de integriteitsamendementen op de wet inzake de Hoge Raad voor Justitie en Rechtsvervolging, en benadrukt dat de **rechtsstaat** moet worden versterkt, onder meer door de nieuwe wet inzake de Hoge Raad voor Justitie en Rechtsvervolging en de wet inzake rechtbanken aan te nemen. De uitspraken van het Grondwettelijk Hof moeten volledig worden geëerbiedigd.
70. De Raad neemt er nota van dat er beperkte inspanningen zijn geleverd op het gebied van de **grondrechten** en roept Bosnië en Herzegovina nogmaals op zijn inspanningen in dit verband aanzienlijk op te voeren. De Raad neemt er nota van dat er geen vooruitgang is geboekt op het gebied van de vrijheid van meningsuiting en van de media en de bescherming van journalisten, en roept Bosnië en Herzegovina in dit verband op de volledige eerbiediging, bescherming en bevordering van de vrijheid van vergadering, vereniging en meningsuiting te waarborgen, en af te zien van verdere maatregelen die de uitoefening ervan negatief beïnvloeden.
71. De Raad neemt met voldoening nota van enige vorderingen die zijn gemaakt in de **strijd tegen corruptie en georganiseerde criminaliteit**, met name de aanneming van de wetgeving inzake het voorkomen van belangenconflicten, de bestrijding van het witwassen van geld en de financiering van terrorisme, alsook van de ondertekening van de Eurojust-overeenkomst inzake justitiële samenwerking met de EU. De Raad roept Bosnië en Herzegovina op verdere beslissende stappen te zetten op deze gebieden, onder meer door een staat van dienst op te bouwen op het gebied van onderzoeken en veroordelingen, ook op hoog niveau, en door de wet inzake de bescherming van persoonsgegevens aan te nemen.

72. De Raad roept Bosnië en Herzegovina met betrekking tot de **economische criteria** op zijn vermogen om de concurrentiedruk en de marktkrachten binnen de Unie het hoofd te kunnen bieden, te verbeteren, en de nodige structurele hervormingen door te voeren.
73. De Raad is ingenomen met de verdere verbetering van het migratiebeheer en roept het land op zijn beleid volledig op het **visumbeleid** van de EU af te stemmen en de wet inzake grenscontrole aan te nemen. De Raad is ingenomen met de vorderingen in de onderhandelingen over de Frontex-statusovereenkomst en roept op tot de spoedige ondertekening ervan.
74. De Raad dringt er bij Bosnië en Herzegovina op aan zijn hervormingsagenda voor de uitvoering van het **groeiplan** voor de Westelijke Balkan zonder verdere vertraging in te dienen. Dit is een algemeen basisvereiste voor mogelijke betalingen in het kader van de hervormings- en groeifaciliteit, en Bosnië en Herzegovina dreigt belangrijke voordelen mis te lopen als er geen vooruitgang wordt geboekt.
75. De EU is solidair met Bosnië en Herzegovina na de verwoestende **overstromingen** en aardverschuivingen van 3 oktober 2024. De EU heeft noodhulp verleend via het EU-mechanisme voor civiele bescherming, waaraan tien lidstaten hebben deelgenomen, en via EUFOR Althea. De EU staat paraat om zo nodig verdere bijstand te verlenen.
76. De Raad is tevreden met de vernieuwing van het mandaat van **EUFOR Althea**, die een belangrijke rol blijft spelen door de autoriteiten in Bosnië en Herzegovina te ondersteunen bij het handhaven van een veilige omgeving voor alle burgers.
77. De Raad wijst nogmaals op het belang van voortdurende samenwerking tussen **internationale actoren** en spreekt zijn steun uit voor de werkzaamheden van de hoge vertegenwoordiger en zijn bureau om de “5+2-agenda” uit te voeren.
78. De Raad herhaalt zijn oproep aan Bosnië en Herzegovina om alle regionale **mobiliteitsovereenkomsten** in het kader van het proces van Berlijn snel af te ronden.
79. De Raad prijst het feit dat Bosnië en Herzegovina zich volledig heeft aangesloten bij het **GBVB**, wat een duidelijk signaal is van zijn gehechtheid aan het EU-traject, en moedigt het land aan hiermee door te gaan en alle beperkende maatregelen, ook die ten aanzien van Rusland en Belarus, volledig uit te voeren.

KOSOVO

80. De Raad is ingenomen met de niet-aflatende **inzet** van Kosovo voor zijn Europese traject en de daarmee verband houdende hervormingen. De EU zal Kosovo verder blijven helpen bij zijn hervormingen en de duurzame uitvoering ervan, met inbegrip van de hervormingen voor zijn Europese traject. De Raad is ingenomen met de inwerkingtreding van de visumliberalisering voor Kosovaarse burgers.
81. De Raad neemt met voldoening nota van enige vooruitgang in de **strijd tegen georganiseerde misdaad**, meer bepaald door middel van de intensievere samenwerking met Europol. Op het gebied van **corruptiebestrijding** en de bescherming van de **grondrechten** is daarentegen slechts beperkte vooruitgang geboekt. Kosovo moet zich blijven inspannen om de verantwoordingsplicht, onafhankelijkheid, efficiëntie en integriteit binnen het rechtstelsel te waarborgen, de vrijheid van meningsuiting te beschermen, en ervoor te zorgen dat de wetgeving op dit gebied volledig is afgestemd op het EU-acquis en de Europese normen. De Raad benadrukt dat het belangrijk is het openbaar bestuur te versterken. De Raad moedigt Kosovo aan extra vooruitgang te boeken met het oog op de effectieve bevordering van de grondrechten. In dit verband is de Raad ingenomen met de tenuitvoerlegging van de uitspraak van het Grondwettelijk Hof over het klooster van Dečani. De Raad neemt er met voldoening nota van dat Kosovo een centraal secretariaat voor de bestrijding van gendergerelateerd geweld heeft opgericht en een nationale coördinator heeft benoemd.
82. Wat de **economische criteria** betreft, is de Raad ingenomen met de vooruitgang van Kosovo bij de ontwikkeling van een functionerende markteconomie en moedigt hij Kosovo aan de noodzakelijke structurele hervormingen door te voeren.
83. De Raad is ermee ingenomen dat de **parlementsverkiezingen** van februari 2025 zullen plaatsvinden onder het nieuwe kiesstelsel van Kosovo, waarin de aanbevelingen van opeenvolgende verkiezingswaarnemingsmissies van de EU zijn omgezet. De Raad verzoekt Kosovo dit kader te blijven consolideren en onderstreept het belang van een transparant, goed georganiseerd, inclusief en open verkiezingsproces.

84. De Raad blijft zeer bezorgd over de situatie in het **noorden van Kosovo**. Kosovo en Servië moeten blijven streven naar de-escalatie, zich onthouden van unilaterale en provocerende acties die tot spanningen en geweld kunnen leiden, en verdeeldheid zaaiende retoriek schuwen. De Raad steunt de versterkte aanwezigheid van de Kosovo Force, met name bij de grens/grensafbakening tussen Kosovo en Servië, en hun vaste aanwezigheid bij de brug in Mitrovica. Kosovaarse Serviërs en andere gemeenschappen hebben te lijden gehad onder verschillende ongecoördineerde acties van Kosovo, onder meer tegen door Servië ondersteunde structuren en diensten die in Kosovo actief zijn. Deze acties hebben ook de toegang tot openbare en sociale basisdiensten bemoeilijkt. De Raad verwacht van zowel Kosovo als Servië dat ze op een gecoördineerde wijze een duurzame oplossing voor de situatie in het noorden van Kosovo vinden die veiligheid, beveiliging en participatieve democratie voor alle burgers waarborgt.
85. De Raad veroordeelt opnieuw met klem het geweld dat op 29 mei 2023 door Kosovaars-Servische demonstranten is gebruikt tegen burgers, troepen van de Kosovo Force, rechtshandhavers en leden van de pers, alsook de gewelddadige aanval op de Kosovaarse politie van 24 september 2023 in het noorden van Kosovo. Er bestaat geen rechtvaardiging voor geweld. De Raad neemt nota van de lopende gerechtelijke procedures in Kosovo en herhaalt dat de schuldigen ter verantwoording moeten worden geroepen.
86. De Raad veroordeelt de recente aanval op het Iber Lepenc/Ibar Lepenac-kanaal in het noorden van Kosovo en betuigt zijn solidariteit met de getroffen personen. De Raad verwacht dat de daders worden aangehouden en voor de rechter worden gebracht. In dit verband roept de Raad alle belanghebbenden op tot volledige samenwerking met de bevoegde autoriteiten.
87. De Raad roept Kosovo op de re-integratie van de in 2022 opgestapte Kosovaars-Servische rechters, aanklagers, politieagenten en ander personeel in alle Kosovaarse instellingen mogelijk te maken. De Raad verwacht dat de re-integratie verloopt in overeenstemming met de dialoogovereenkomsten en met volledige inachtneming van het rechtskader van Kosovo. Overeenkomstig de verklaring van de hoge vertegenwoordiger van 3 juni 2023 namens de EU heeft de EU omkeerbare maatregelen genomen ten aanzien van Kosovo. De EU zal deze maatregelen geleidelijk opheffen naarmate Kosovo verdere stappen neemt om de spanningen in het noorden te de-escaleren. De Raad zal deze kwesties blijven volgen.

88. De Raad betreurt dat een meerderheid van de Kosovaarse Serviërs de stemming van april 2024 om een aantal burgemeesters al dan niet uit hun functie te ontheffen, hebben geboycot. Het is van essentieel belang dat in alle vier de noordelijke gemeenten inclusieve lokale verkiezingen worden gehouden, met de volledige en onvoorwaardelijke deelname van de Kosovaars-Servische gemeenschap. Uitoefening van het stemrecht moet voor alle stemgerechtigde burgers worden bevorderd. De Raad moedigt alle Kosovaars-Servische leden van het Kosovaarse parlement aan actief en constructief deel te nemen aan de parlementaire werkzaamheden.
89. De Raad verwacht van Kosovo dat het te goeder trouw deelneemt aan de **door de EU gefaciliteerde dialoog** om zonder verdere vertraging tot een alomvattende, juridisch bindende overeenkomst met Servië te komen over normalisering van de onderlinge betrekkingen, overeenkomstig het internationaal recht en het EU-acquis. Normalisering van de betrekkingen en nakoming van de toezeggingen in het kader van hun dialoog zijn essentiële voorwaarden voor het Europese traject van beide partijen, en beide dreigen belangrijke kansen mis te lopen indien vooruitgang uitblijft.
90. De Raad is ermee ingenomen dat Kosovo en Servië onlangs hebben bevestigd dat zij vasthouden aan het onderlinge normaliseringsproces en dat zij op constructieve wijze aan het proces zullen deelnemen en het snel willen doen vorderen. De Raad is ook ingenomen met de sluiting, in december 2023, van de commerciële overeenkomst inzake de elektriciteitsvoorziening in het noorden van Kosovo en met de wederzijdse erkenning, in januari 2024, van kentekenplaten.
91. De Raad herhaalt dat de overeenkomst over het pad naar normalisering tussen Kosovo en Servië en de uitvoeringsbijlage daarbij, die in respectievelijk februari en maart 2023 zijn aangenomen, net als alle EU-gerelateerde toezeggingen volledig moeten worden nageleefd en zo snel mogelijk zonder voorwaarden moeten worden uitgevoerd, en dat geldt ook voor de andere toezeggingen die zijn gedaan in het kader van de door de EU gefaciliteerde dialoog, die onder leiding staat van de hoge vertegenwoordiger en wordt gesteund door de speciale vertegenwoordiger van de EU.
92. Dit omvat de oprichting van de vereniging/gemeenschap van gemeenten met een Servische meerderheid, te beginnen met een besluit van de regering van Kosovo om het door de EU-bemiddelaar aan de partijen voorgelegde ontwerpstatuut van de vereniging/gemeenschap zonder verdere vertraging aan het Grondwettelijk Hof van Kosovo toe te zenden. De Raad herhaalt dat de status van de door de Servië ondersteunde structuren en diensten zal worden geregulariseerd conform de overeenkomsten die in het kader van de door de EU-gefaciliteerde dialoog zijn bereikt en conform de Kosovaarse wetgeving.

93. De Raad herinnert eraan dat de agenda van de **speciale groep voor normalisering van Kosovo** moet worden gewijzigd om de in de Overeenkomst over het pad naar normalisering en de uitvoeringsbijlage daarbij bedoelde verplichtingen van Kosovo te weerspiegelen.
94. De Raad herhaalt het belang van en zijn steun voor het werk van de **Speciale Kamers Kosovo en de Speciale Aanklager**, en onderstreept bereid te zijn hen bij te staan bij de uitvoering van hun mandaat.
95. De Raad herinnert eraan hoe belangrijk het is dat Kosovo nauw samenwerkt met de **EULEX**-missie en met andere betrokken internationale actoren.
96. De Raad is ingenomen met de stappen die Kosovo heeft ondernomen om zijn verbintenissen uit hoofde van de **Midden-Europese Vrijhandelsovereenkomst (Cefta)** na te komen, waaronder de opheffing van zijn invoerverbod op goederen van Servische oorsprong, een stap die snel volledig in de praktijk moet worden gebracht.
97. De Raad prijst Kosovo nadrukkelijk voor zijn veroordeling van Ruslands aanvalsoorlog tegen Oekraïne, zijn voortdurende vrijwillige aansluiting bij het **GBVB**, en zijn doorlopende uitvoering van de beperkende maatregelen van de EU. Dit laat duidelijk zien welke strategische keuze Kosovo maakt en welke plaats het inneemt in een gemeenschap van waarden.

TURKIJE

98. In overeenstemming met alle eerdere conclusies van de Raad en de Europese Raad over de betrekkingen met Turkije, benadrukt de Raad het **strategisch belang** van de EU bij een stabiel en veilig klimaat in het oostelijke Middellandse Zeegebied en bij de ontwikkeling van coöperatieve en wederzijds voordelige betrekkingen met Turkije.
99. De EU herhaalt haar **bereidheid** om op gebieden van gemeenschappelijk belang op een gefaseerde, evenredige en omkeerbare wijze met Turkije **samen te werken**, in overeenstemming met de conclusies van de Europese Raad van april 2024 en met inachtneming van vastgestelde voorwaarden.

100. De Raad neemt terdege nota van de **concrete stappen** die in dat verband zijn gezet, zoals de organisatie van de eerste handelsdialoog op hoog niveau, de heropstart van de economische dialoog op hoog niveau, en de uitnodiging aan de Europese Investeringsbank om de voorwaarden voor de geleidelijke hervatting van de betrekkingen op prioritaire gebieden te onderzoeken, met bijzondere aandacht voor de particuliere sector. De Raad neemt ook terdege nota van de voortzetting van de dialogen over buitenlands beleid en regionale kwesties en van de dialogen op hoog niveau tussen de EU en Turkije op sectorale gebieden van gemeenschappelijk belang zoals geformuleerd in eerdere conclusies van de Europese Raad. De constructieve betrokkenheid van Turkije zelf zal een voornamelijk rol spelen bij het bevorderen van de verschillende samenwerkingsgebieden. De Europese Unie hecht in dat verband bijzonder belang aan hervatting van en vooruitgang met de gesprekken over een regeling voor de kwestie-Cyprus voor een hechtere samenwerking tussen de EU en Turkije.
101. De Raad neemt nota van de **betere betrekkingen** tussen Turkije en Griekenland en verwacht dat deze worden bestendigd. De Raad neemt nota van de de-escalatie in het oostelijke Middellandse Zeegebied, die eveneens moet worden bestendigd.
102. De Raad blijft van Turkije verwachten dat het zich ondubbelzinnig inzet voor **goede nabuurschapsbetrekkingen** en vreedzame geschillenbeslechting, waarbij het zich indien nodig kan wenden tot het Internationaal Gerechtshof. Zoals gesteld in alle Raadsconclusies over dit onderwerp, evenals in de verklaring van 21 september 2005, herhaalt de Raad dat Turkije zijn verplichtingen uit hoofde van het onderhandelingskader moet nakomen, met inbegrip van de integrale en niet-discriminerende uitvoering ten aanzien van alle lidstaten van het aanvullend protocol bij de associatieovereenkomst. Erkenning van alle lidstaten is van essentieel belang. Turkije moet zijn betrekkingen met de Republiek Cyprus normaliseren en de soevereiniteit en territoriale integriteit van alle EU-lidstaten, alsook al hun soevereine rechten, eerbiedigen overeenkomstig het EU-recht en het internationaal recht, met inbegrip van het Verdrag van de Verenigde Naties inzake het recht van de zee.

103. De Raad herhaalt dat de EU zich ten volle inzet voor een **integrale regeling van de kwestie-Cyprus** binnen het door de VN overeengekomen kader, in overeenstemming met alle desbetreffende resoluties van de VN-Veiligheidsraad, de beginselen waarop de EU is gegrondvest en het acquis. Het blijft van cruciaal belang dat Turkije zich inzet voor en actief bijdraagt aan een dergelijke vredesregeling, inclusief de externe aspecten ervan. De EU is ingenomen met de recente pogingen van de secretaris-generaal van de VN om de gesprekken over een regeling te hervatten en blijft bereid om in alle fasen van het door de VN geleide proces een actieve ondersteunende rol te spelen, met alle passende middelen die voorhanden zijn. De Raad herinnert aan het belang van de status van Varosha, veroordeelt alle unilaterale acties van Turkije die indruisen tegen resoluties van de VN-Veiligheidsraad, en roept opnieuw op deze onmiddellijk terug te draaien. De Raad roept Turkije op alle relevante resoluties van de VN-Veiligheidsraad na te leven, met name de Resoluties 541, 550, 789 en 1251.
104. Herinnerend aan de conclusies van de Raad en van de Europese Raad van de voorgaande jaren en aan de internationale verbintenissen van Turkije die daarmee verband houden, herhaalt de Raad zijn ernstige bezorgdheid over de aanhoudende en zeer zorgwekkende situatie op het gebied van de **democratie, de rechtsstaat en de grondrechten**. Het is bijzonder zorgwekkend dat de rechterlijke macht nog steeds een systemisch gebrek aan onafhankelijkheid vertoont en onrechtmatig onder druk wordt gezet. Evenzeer stemmen de vele beperkingen op de veilige vrijheid van meningsuiting, met inbegrip van de mediavrijheid en de vrije verspreiding van informatie, en de ontslagen en vervangingen van democratisch verkozen burgemeesters tot ongerustheid. De Raad stelt met bezorgdheid vast dat maatschappelijke organisaties, met name die welke zich bezighouden met vrouwen, lhbt-personen en mensenrechten, nog steeds onder druk staan. De Raad herhaalt zijn oproepen aan Turkije om intensiever samen te werken met de **Raad van Europa** en diens bevoegde organen en instellingen, hun belangrijke aanbevelingen op te volgen, onverkort uitvoering te geven aan het Europees Verdrag voor de rechten van de mens (EVRM) en andere internationale mensenrechteninstrumenten waarbij Turkije partij is, en alle arresten van het Europees Hof voor de Rechten van de Mens ten uitvoer te leggen overeenkomstig artikel 46 van het EVRM. Het feit dat Turkije nog steeds geen uitvoering geeft aan de uitspraken van het EVRM doet vragen rijzen over zijn toewijding aan de rechtsstaat, de eerbiediging van de grondrechten en zijn internationale verplichtingen. De Raad roept Turkije op om de negatieve trend op al deze gebieden zo snel mogelijk om te buigen en de vele ernstige tekortkomingen die worden geconstateerd in het verslag van de Commissie, op geloofwaardige wijze aan te pakken.

105. Wat de **economische criteria** betreft, is de Raad ingenomen met de verschuiving naar een conventioneel en strenger economisch beleid sinds medio 2023. De Raad moedigt Turkije aan op stabiliteit gericht macro-economisch beleid te blijven voeren en zich te blijven bekommeren over de goede werking van de markteconomie van Turkije en over zijn institutioneel en regelgevingsklimaat.
106. De **verklaring EU-Turkije** is nog steeds het belangrijkste kader voor samenwerking op het gebied van migratie en blijft resultaten opleveren. Turkije en de EU zijn blijven samenwerken om vluchtelingen en gastgemeenschappen in Turkije te ondersteunen. De Raad wijst opnieuw op het belang van de volledige en niet-discriminerende uitvoering van de verklaring EU-Turkije, ook ten aanzien van de Republiek Cyprus, om zonder verdere vertraging terugkeeroperaties te hervatten en irreguliere aankomsten te voorkomen. In dit verband benadrukt de Raad ook dat Turkije de overnameovereenkomst met de EU volledig en doeltreffend moet blijven uitvoeren, met alle EU-lidstaten moet samenwerken op het gebied van justitie en binnenlandse zaken, en zich moet afstemmen op het visumbeleid van de EU.
107. De Raad herinnert eraan dat Turkije zijn verplichtingen met betrekking tot de uitvoering van de **douane-unie EU-Turkije** moet nakomen en ervoor moet zorgen dat deze ten aanzien van alle lidstaten doeltreffend wordt toegepast. Hoewel de Raad de recentelijk geboekte vooruitgang met het opheffen van handelsbelemmeringen en bepaalde beperkingen erkent, verwacht hij van Turkije dat het dit proces voortzet en intensiveert voor de resterende belemmeringen.
108. De Raad erkent de concrete maatregelen die Turkije heeft genomen om de **omzeiling van EU-sancties** tegen Rusland via zijn grondgebied een halt toe te roepen. Deze maatregelen moeten waar nodig worden uitgevoerd in samenhang met en aangevuld door verdere inspanningen. Actieve samenwerking met de EU bij het voorkomen en opsporen van de omzeiling van EU sancties, onder meer met betrekking tot goederen voor tweeeërlei gebruik, en van valse doorvoer en de wederuitvoer naar Rusland via derde landen, blijft van essentieel belang. De Raad verzoekt de speciale EU-gezant voor sancties een beoordeling op te stellen van de resultaten van de maatregelen die Turkije in dit verband heeft genomen, met mogelijke manieren om de efficiënte ervan te verbeteren.

109. De Raad erkent de belangrijke rol die Turkije heeft gespeeld bij het Zwarte Zee-graaninitiatief en bij de uitwisseling van gevangenen in de context van Ruslands aanvalsoorlog tegen Oekraïne.
110. Het stelt de Raad diep teleur dat Turkije zich slechts in zeer geringe mate aansluit bij het **GBVB** en zich niet aansluit bij de beperkende maatregelen van de EU in reactie op Ruslands aanvalsoorlog tegen Oekraïne, en hij herhaalt zijn krachtige oproep aan Turkije om de GBVB-standpunten en de beperkende maatregelen van de EU met de hoogste prioriteit beter na te volgen. Het buitenlands beleid van Turkije blijft onverenigbaar met de prioriteiten van de EU. De Turkse autoriteiten moeten hier werk van maken, onder meer in het kader van de dialogen tussen de EU en Turkije over buitenlands beleid en regionale kwesties.
111. Net als in de conclusies van vorig jaar stelt de Raad vast dat de toetredingsonderhandelingen met Turkije feitelijk tot stilstand zijn gekomen en dat geen verdere hoofdstukken in aanmerking komen om te worden geopend of gesloten.

OEKRAÏNE

112. De Raad herhaalt dat hij **Ruslands aanvalsoorlog tegen Oekraïne**, die een onmiskenbare schending van het VN-Handvest vormt, met klem **veroordeelt**, en bevestigt zijn niet-aflatende steun voor de onafhankelijkheid, soevereiniteit en territoriale integriteit van Oekraïne binnen zijn internationaal erkende grenzen en voor het inherente recht van het land op zelfverdediging. De Raad bevestigt opnieuw de gehechtheid van de EU aan een alomvattende, rechtvaardige en duurzame vrede op basis van de beginselen van het VN-Handvest en het internationaal recht, in overeenstemming met de belangrijkste beginselen van de Oekraïense vredesformule, waarin geen initiatief omtrent Oekraïne kan worden genomen buiten Oekraïne om. Ook bevestigt de Raad opnieuw dat hij zich onverminderd inzet om Oekraïne en zijn bevolking te blijven ondersteunen zolang en zo intensief als nodig is, tevens in overeenstemming met de in juni 2024 ondertekende gezamenlijke toezeggingen op het gebied van veiligheid tussen de EU en Oekraïne.

113. De Raad herhaalt dat de EU Oekraïne en zijn toetredingstraject standvastig blijft steunen, en prijst de inzet van Oekraïne voor het op de EU gerichte hervormingsproces. De Raad is ingenomen met de formele **opening van de toetredingsonderhandelingen** met Oekraïne in juni 2024 en de aanzienlijke hervormingsvoortgang die het afgelopen jaar is geboekt ondanks de uitzonderlijke uitdagingen als gevolg van Ruslands aanvalsoorlog. De Raad is ermee ingenomen dat het screeningproces vordert zoals gepland en ziet uit naar de afronding ervan, alsook naar het vervolg van het toetredingstraject van Oekraïne, met de zo snel mogelijke opening van clusters, beginnend met de cluster fundamentele kwesties, zodra de voorwaarden vervuld zijn. De Raad blijft zich inzetten voor het ondersteunen van de humanitaire behoeften en van de reparatie, het herstel en de wederopbouw van Oekraïne, en is ingenomen met de afstemming tussen de aanbevelingen van de Commissie in haar verslag over Oekraïne en het Oekraïneplan.
114. De Raad neemt met voldoening nota van de vooruitgang die Oekraïne heeft geboekt op de belangrijke gebieden van **de rechtsstaat en de hervorming van het gerechtelijk apparaat en het openbaar bestuur**, die cruciaal blijven om het land veerkrachtiger te maken en verdere stappen te zetten in het uitbreidingsproces. De Raad is ingenomen met het lopende vernieuwingsproces van de justitiële bestuursorganen, met name de Hoge Raad voor Justitie, de hoge kwalificatiecommissie voor rechters van Oekraïne en het Grondwettelijk Hof. De uitvoering van transparante en op verdienste gebaseerde selectieprocedures blijft belangrijk en moet worden voortgezet. De Raad ziet uit naar de verdere vernieuwing van de rechterlijke macht, met name van het Hooggerechtshof. De Raad is ook ingenomen met de ratificatie door Oekraïne van het Statuut van Rome inzake het Internationaal Strafhof en verzoekt Oekraïne verdere stappen te ondernemen om te zorgen voor volledige naleving op nationaal niveau.
115. De Raad is ermee ingenomen dat er nu een wetgevend en institutioneel kader inzake de **grondrechten** bestaat en ziet uit naar de verdere uitvoering en consolidering ervan. In weerwil van de bestaande uitdagingen als gevolg van Ruslands aanvalsoorlog moedigt de Raad Oekraïne aan om zijn inspanningen ter versterking van de vrijheid van meningsuiting en de mediavrijheid overeenkomstig de aanbevelingen van de Commissie voort te zetten, waaronder de inspanningen om het transparante, pluralistische en onafhankelijke medialandschap in stand te houden en geleidelijk te herstellen. De strijd tegen buitenlandse inmenging en informatiemanipulatie moet worden gevoerd in overeenstemming met de internationale normen inzake de vrijheid van meningsuiting.

116. De Raad neemt terdege nota van de gewijzigde wetgeving betreffende de bescherming van de **rechten van personen die tot nationale minderheden behoren**. De uitvoering van deze wetgeving en de door Oekraïne aangegane verbintenissen moeten worden voortgezet, in lijn met het onderhandelingskader van de EU.
117. De Raad is ingenomen met de vooruitgang die Oekraïne heeft geboekt bij het waarborgen van de onafhankelijkheid en de doeltreffende werking van de instanties voor **corruptiebestrijding**. De Raad moedigt Oekraïne aan de resterende uitdagingen te blijven aangaan en zijn institutionele kader voor corruptiebestrijding verder te versterken door de beperkingen in het strafprocesrecht, de personeelstekorten, en de staat van dienst in corruptiezaken op hoog niveau aan te pakken. Daarnaast moedigt de Raad Oekraïne aan grondigere financiële onderzoeken te voeren en krachtigere anti-witwasmaatregelen te nemen.
118. Wat de economische criteria betreft, erkent de Raad dat het voor Oekraïne onder de huidige omstandigheden uitzonderlijk moeilijk is om monetair beleid te voeren en, in het algemeen, aan **economische** governance te doen, en stelt hij in dit verband met voldoening vast dat Oekraïne toch enige vorderingen heeft gemaakt bij het opzetten van een functionerende markteconomie.
119. De Raad prijst de inspanningen van Oekraïne om zijn **energiezekerheid** en - onafhankelijkheid te vergroten in een context die wordt getekend door de aanhoudende aanvallen van Rusland op de Oekraïense energie- en civiele infrastructuur. De EU is bereid steun te blijven verlenen om de energiezekerheid van Oekraïne dringend te vergroten, om het Oekraïense energiesysteem veerkrachtiger te maken en voor de wederopbouw van het Oekraïense energiesysteem.
120. De Raad blijft zich inzetten voor verdere verdieping van de **sectorale samenwerking van de EU** met Oekraïne en voor de integratie van het land in de interne markt van de EU, op basis van de verdere uitvoering van de associatieovereenkomst EU-Oekraïne, met inbegrip van de diepe en brede vrijhandelsruimte.
121. De Raad is ingenomen met de strategische gehechtheid van Oekraïne aan zijn EU-traject en met zijn verregaande aansluiting bij de **GBVB**-standpunten en de beperkende maatregelen van de EU. De Raad moedigt Oekraïne aan deze positieve trend voort te zetten en zijn beleid volledig af te stemmen op dat van de EU, met inachtneming van de beginselen van soevereiniteit en territoriale integriteit van alle staten.

MOLDAVIË

122. De Raad herhaalt dat de EU Moldavië en zijn toetredingstraject standvastig blijft steunen, en prijst de inzet van Moldavië voor het op de EU gerichte hervormingsproces. De Raad is ingenomen met de formele opening van de toetredingsonderhandelingen met Moldavië in juni 2024 en met de aanzienlijke hervormingsvooruitgang die het afgelopen jaar is geboekt ondanks de significante uitdagingen als gevolg van Ruslands aanvalsoorlog tegen Oekraïne en de hybride aanvallen op Moldavië zelf. De Raad is ermee ingenomen dat het screeningproces vordert zoals gepland en ziet uit naar de afronding ervan, alsook naar het vervolg van het toetredingstraject van Moldavië, met de zo snel mogelijke opening clusters, beginnend met de cluster fundamentele kwesties, zodra de voorwaarden vervuld zijn.
123. Met betrekking tot de **fundamentele kwesties** benadrukt de Raad dat het belangrijk is de hervormingen door te trekken, met name op het gebied van de rechtsstaat en de grondrechten, met inbegrip van de rechten van personen die tot minderheden behoren.
124. Voortbouwend op zijn reeds aanzienlijke vorderingen, moet Moldavië vooruitgang blijven boeken met de alomvattende **justitiële hervorming**, met inbegrip van het doorlichtingsproces, en de **strijd tegen corruptie**, waarbij de nadruk moet liggen op het versterken van de betrokken instellingen en het boeken van solide resultaten met onderzoeken en veroordelingen, ook ten aanzien van corruptie op hoog niveau. De Raad is ingenomen met de systemische wijze waarop Moldavië de de-oligarchisatie benadert en spoort het land aan door te gaan met de uitvoering van het actieplan.
125. De Raad neemt nota van de voorlopige bevindingen van het OVSE/ODIHR, waaruit blijkt dat de **presidentsverkiezingen** en het **referendum over EU-lidmaatschap** van 20 oktober rustig zijn verlopen en goed georganiseerd waren, ondanks aanhoudende pogingen van Rusland tot ondermijning van het democratische proces door middel van informatiemanipulatie en inmenging, onder meer via de inzet van lokale “proxy's”. De Raad verheugt zich over de uitslag van het referendum, waarmee Moldavië heeft bevestigd voluit voor een toekomst als deel van de EU te kiezen.

126. De Raad prijst de weerbaarheid van Moldavië tegen Ruslands ongeken **hybride** aanvallen, en bevestigt opnieuw dat de EU Moldavië op dit gebied zal blijven ondersteunen, onder meer via de partnerschapsmissie van de EU in Moldavië. Met het oog op de komende parlementsverkiezingen in 2025 is het van bijzonder belang kwaadwillige inmenging van buitenaf tegen te gaan, op burgers gerichte desinformatie aan te pakken en de deelname van kiezers te bevorderen. De strijd tegen buitenlandse inmenging en informatiemanipulatie moet worden gevoerd in overeenstemming met de internationale normen inzake de vrijheid van meningsuiting.
127. De Raad is ingenomen met de gestage vooruitgang van Moldavië bij het vergroten van zijn **energiezekerheid** en -onafhankelijkheid. De EU is bereid steun te blijven verlenen aan deze sector. Moldavië moet infrastructuurprojecten in verband met elektriciteitsinterconnectie nog sneller doen vorderen om zijn structurele kwetsbaarheden weg te werken.
128. Wat de **economische criteria** betreft, benadrukt de Raad het belang van verdere transformatieve **economische hervormingen**, sectorale samenwerking en integratie in de interne markt van de EU, op basis van een versterkte uitvoering van de associatieovereenkomst EU-Moldavië, met inbegrip van de diepe en brede vrijhandelsruimte. De Raad is ingenomen met de mededeling van de Commissie over het nieuwe groeiplan voor Moldavië, gericht op de ondersteuning van de sociaal-economische en fundamentele hervormingen van Moldavië en verbeterde toegang tot de eengemaakte markt van de EU.
129. De Raad neemt met voldoening nota van de aanhoudende inspanningen van Moldavië om zijn kader voor het **openbaar bestuur** en het beheer van overheidsfinanciën te versterken. De bestuurlijke en institutionele capaciteit moet op alle niveaus worden versterkt. Het maatschappelijk middenveld moet stelselmatig betrokken blijven worden bij de hervormingen.
130. De Raad bevestigt opnieuw zich in te zullen zetten om de soevereiniteit en de territoriale integriteit van Moldavië binnen haar internationaal erkende grenzen te steunen.

131. De Raad prijst Moldavië nadrukkelijk voor zijn consequente medewerking rond kwesties van buitenlands beleid, en voor zijn standvastige inspanningen om zich volledig aan te sluiten bij het **GBVB**, inclusief de beperkende maatregelen van de EU. Dit is een sterk signaal van Moldavië's strategische gehechtheid aan zijn EU-traject. De Raad prijst ook de belangrijke samenwerking ter voorkoming van de omzeiling van sancties tegen Rusland en Belarus, en is ermee ingenomen dat Moldavië actief blijft deelnemen aan EU-missies en -operaties in het kader van het GBVB. De Raad moedigt Moldavië aan verder te gaan op zijn positieve elan van beleidsafstemming, met inachtneming van de beginselen van soevereiniteit en territoriale integriteit van alle staten. De Raad is ingenomen met het veiligheids- en defensiepartnerschap tussen de EU en Moldavië, dat de weg vrijmaakt voor meer samenwerking op belangrijke gebieden.

GEORGIE

132. In het licht van de recente conclusies van de Europese Raad bevestigt de Raad dat de Unie bereid is het Georgische volk te steunen op zijn Europese traject. Tegelijkertijd herhaalt de Raad de ernstige bezorgdheid van de EU over het optreden van de Georgische regering, waaronder de aanneming van de wet inzake transparantie van buitenlandse inmenging en andere wetgeving die in strijd is met de waarden en beginselen waarop de EU is gegrondvest, waardoor de in de aanbeveling van de Commissie betreffende de status van kandidaat-lidstaat genoemde stappen ongedaan worden gemaakt. De Raad herinnert eraan dat de Europese Raad van juni en oktober 2024 heeft opgemerkt dat die acties het Europese traject van Georgië in gevaar brengen, waardoor het toetredingsproces de facto wordt stopgezet. De Raad betreurt het recente besluit van de Georgische regering om het EU-toetredingsproces van het land tot 2028 op te schorten.

133. De Raad veroordeelt het geweld tegen vreedzame demonstranten, vertegenwoordigers van de media, en politici met klem. De Georgische autoriteiten moeten het recht op vrijheid van vergadering en meningsuiting eerbiedigen, en zich onthouden van het gebruik van geweld. Alle daden van geweld moeten worden onderzocht en de verantwoordelijken moeten ter verantwoording worden geroepen.

134. De Raad roept de Georgische autoriteiten op het land dringend terug te brengen op zijn EU-traject en **democratische, verreikende en duurzame hervormingen** door te voeren, overeenkomstig de kernbeginselen van de Europese integratie. De Raad onderstreept dat het belangrijk is opnieuw van start te gaan met de uitvoering van de negen stappen uit de mededeling van de Commissie over uitbreiding van 2023.
135. De Raad is diep bezorgd over de terugval op het gebied van **democratie, de rechtsstaat en de grondrechten**. Georgië moet de volledige eerbiediging van de grondrechten waarborgen, met inbegrip van de vrijheid van meningsuiting en van vergadering, de mediavrijheid, -onafhankelijkheid en -pluriformiteit, **alsook de rechten van lhbtj-personen**.
136. De intimidatie, het geweld en de discriminatie tegen vertegenwoordigers van het maatschappelijk middenveld, politieke leiders, burgeractivisten en journalisten in Georgië moeten ophouden. De Raad herinnert eraan dat een **functionerend maatschappelijk middenveld** een cruciaal onderdeel is van elk democratisch systeem en roept Georgië op om ervoor te zorgen dat zijn dynamische maatschappelijk middenveld zonder beperkingen kan functioneren en actief, inclusief en op zinvolle wijze aan het beleidsvormingsproces kan deelnemen.
137. De Raad neemt met grote bezorgdheid nota van de voorlopige bevindingen van het OVSE/ODIHR, waaruit blijkt dat de **parlementsverkiezingen** van 26 oktober verscheidene tekortkomingen vertoonden en plaatsvonden onder gespannen en sterk gepolariseerde omstandigheden. Met het oog op betere omstandigheden voor de goede werking van de democratische instellingen, moedigt de Raad Georgië ten stelligste aan om onderzoek te doen naar de (beschuldigingen van) verkiezingsonregelmatigheden en deze aan te pakken, en aan de slag te gaan met deze en andere aanbevelingen van het OVSE/ODIHR en van de organen van de Raad van Europa. Hij herinnert er ook aan dat een grondige hervorming van het kiesstelsel deel uitmaakt van de negen stappen.
138. De Raad verzoekt de Georgische autoriteiten concrete maatregelen te nemen om de toenemende **polarisatie** te bedwingen en zich te onthouden van acties die de politieke spanningen verder kunnen opdrijven, zoals anti-EU-retoriek en desinformatie.

139. De Raad betreurt de terugval wat het **functioneren van de rechterlijke macht** betreft, en het feit dat instellingen in het algemeen steeds minder onafhankelijk zijn. Een alomvattende hervorming van de rechterlijke macht overeenkomstig de Europese normen en de aanbevelingen van de Commissie van Venetië zal nog aanzienlijke inspanningen vergen. Even belangrijk is het opbouwen van een solide staat van dienst op het gebied van de bestrijding van corruptie en georganiseerde criminaliteit, en de uitvoering van de-oligarchisatiemaatregelen.
140. Wat de **economische criteria** betreft, stelt de Raad een bescheiden mate van voorbereiding en beperkte vooruitgang bij het ontwikkelen van een functionerende markteconomie vast. De Raad prijst dat er gezond begrotings- en monetair beleid gevoerd blijft worden, en moedigt Georgië aan de onafhankelijkheid van de centrale bank te versterken en andere noodzakelijke structurele hervormingen door te voeren.
141. De Raad verzoekt Georgië tevens dringend te voldoen aan de resterende ijkpunten voor **visumliberalisering**, onder meer door zich af te stemmen op het visumbeleid van de EU, op te treden tegen ongegronde asielaanvragen en ervoor te zorgen dat de vereisten op het gebied van de grondrechten worden nageleefd.
142. De Raad neemt er nota van dat Georgië de **associatieovereenkomst** EU-Georgië blijft uitvoeren, met inbegrip van de diepe en brede vrijhandelsruimte.
143. De Raad bevestigt dat de EU de **soevereiniteit, onafhankelijkheid en territoriale integriteit** van Georgië binnen zijn internationaal erkende grenzen steunt en onderstreept dat de EU zich vastbesloten in blijft zetten voor vreedzame conflictoplossing en vast blijft houden aan haar beleid van niet-erkenning en betrokkenheid, onder meer via de aanwezigheid van de EU-waarnemingsmissie in Georgië.
144. De Raad herhaalt zijn hoge verwachting dat Georgië met absolute prioriteit zijn inspanningen gevoelig opvoert richting volledige afstemming op de standpunten van het **GBVB** en de beperkende maatregelen van de EU, onder meer tegen Rusland en Belarus, overeenkomstig de beginselen van soevereiniteit en territoriale integriteit van alle staten. De Raad roept de Georgische autoriteiten tevens op af te zien van acties en verklaringen die ingaan tegen de standpunten van de EU inzake buitenlands beleid. De Raad moedigt Georgië aan tot verdere samenwerking bij het voorkomen van de omzeiling van de beperkende maatregelen van de EU.